

Ольга Савицька

Київський національний університет імені Тараса Шевченка, Україна

ЕКОНОМІКО-ПРАВОВІ АСПЕКТИ АСОЦІАЦІЇ УКРАЇНА-ЄС: УКРАЇНСЬКА ІСТОРИОГРАФІЯ

Olga Savytska

Taras Shevchenko National University of Kyiv, Ukraine

ECONOMIC AND LEGAL ASPECTS OF UKRAINE-EU ASSOCIATION: UKRAINIAN HISTORIOGRAPHY

The article is devoted to the national historiography researches as to the economic and political factors of Ukraine association with the European Union. The article aims to outline the historiography analysis of publications array considering the factors of our country association with the European Union. The article grounds on a historiography researches of the Ukrainian authors: O. Borysenko, B. Buznar, I. Soroka, T. Korniychuk, Ya. Kostyuchenko, K. Smyrnova, V. Muravyov, I. Zabara.

The methodological basis of the study is the complex and systematic approaches, the principles of historicism and scientific objectivity. In order to study the views of scientists applied comparative analysis of various sources – scientific and comparative method; with the help of the problem-chronological method, the thematic issues that were considered in historiography at different stages of its development, and, finally, on the basis of the historical-genetic method, determined the preconditions of foreign policy relations of Ukraine on the basis of domestic policy.

Keywords: Ukraine, politics, economists, law, association, EU, historiography.

У статті висвітлюється специфіка асоціації України з Європейським Союзом через призму наукових праць вітчизняних дослідників.

Актуальність статті пояснюється тим, що з проголошенням незалежності перед Україною постало питання щодо налагодження зовнішньополітичних зв'язків, насамперед, співпраці з Європейським Союзом, Радою Європи, НАТО тощо. Процес інтеграції України в політичному, економічному, культурному просторі відбувався (і змінюється на сьогодні) з певними труднощами, сповільнювався внутрішніми та зовнішніми ускладненнями проміжного періоду. У час, коли вітчизняна історіографія набуває нових обертів, здійснюється переосмислення багатьох історичних фактів минулих років, з'явилась необхідність систематизації нагромаджених знань наукового синтезу історіографічної бази, постає необхідність у появі комплексної науково-історичної праці узагальнюючого характеру, що стає важливою умовою об'єктивних відомостей про історіографію взаємин між Україною та Європейським Союзом.

Мета дослідження полягає у виявленні та аналізі наявного комплексу публікацій про асоціацію між Україною та ЄС, концептуальних і змістовних особливостей відображення проблеми в історичній літературі. Головне завдання – з'ясувати стан наукової розробки теми вітчизняною історіографією.

Існує така думка, що головним завданням нашої країни – є повноцінне входження до західної цивілізації, а саме до європейських і євроатлантичних структур, що зазначається у статті Борисенко О. "Перспективи України щодо вступу до ЄС: економічний аспект"¹. Аналізуючи основні критерії, на які спирається Європейський Союз у прийнятті рішень, а саме політичні та економічні, можна зробити висновок, що Україна станом на 2011 р. приваблювала ЄС. Автор пояснює цю зацікавленість декількома тезами: потужний промисловий комплекс, масштабні запаси чорнозему, експорт сталі, тощо. Особливе місце у дослідженні посідає тема зовнішньоторговельних зв'язків

¹ Борисенко, О. (2011). Перспективи України щодо вступу до ЄС: економічний аспект. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 97 (1), 35-36.

України з країнами Європи. В кінці своєї статті, Борисенко О. зазначає важливість подальшого дослідження зовнішньополітичної діяльності України та використання здобутих знань для стабілізації зовнішньої та внутрішньої діяльності нашої країни.

Дослідниця Корнійчук Т. починає свою статтю "Особливості політичного й економічного співробітництва Європейського Союзу та України на сучасному етапі"¹ з аналізу фінансових переваг вступу до Європейського Союзу порівняно з країнами СНД та доречність співпраці України з ЄС. Автор зазначає, що для успішної інтеграції нашої країни у Європейський Союз варто приділити велику увагу реформуванню соціальної політики. У дослідженні представлені основні системні недоліки, із-за яких співпраця з ЄС є проблематичною: низькі показники національної економіки, нехтування людським капіталом, тощо. Корнійчук Т. описує напрямки інтеграції: реформування врядування, запровадження вільної торгівлі між ЄС та Україною, розвиток енергетичного ринку та чорноморське співробітництво. У кінці статті дослідниця зауважує, що вступ до Європейського Союзу не може бути самоціллю для нашої країни, а є одним з інструментів формування та зміцнення інститутів суспільства.

І. Чичкало-Кондрацька в статті «Соціально-економічні наслідки поглиблення інтеграційних процесів між Україною та ЄС» зазначає, що підписання політичної частини Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, і, з подальшим укладенням економічної частини угоди, для нашої країни відкриваються як нові можливості для модернізації економіки, розвитку зовнішньої торгівлі, інноваційної та інвестиційної діяльності, тощо, так і можуть постати певні ризики, соціально-економічні наслідки й проблеми². Дослідниця на підставі досвіду країн-членів ЄС вказує на можливий ризик ослаблення потенціалу економічного зростання – падіння середньорічного приросту ВВП. Світова економічна криза 2008 р. виявила найбільш гостру проблему єврозони – боргову кризу, що в свою чергу призвело до дефіцитів державних бюджетів в країнах ЄС. Існує ризик зменшення обсягів зовнішньої торгівлі, у разі недостатньої конкурентоспроможності вітчизняних товарів, можливе скорочення виробництва і, скоріше за все, зростуть ціни на деякі категорії товарів. Щодо прямих іноземних інвестицій, як одного з аргументів привабливості євроінтеграції, картина неоднозначна і свідчить про можливе скорочення обсягів таких інвестицій. Однак, автор вказує на суттєву привабливість ЄС для України завдяки високим економічним і соціальним стандартам – це територія високоефективної економіки, високих стандартів екологічної безпеки, високих показників реформ і модернізації суспільства, економічної свободи, легкості ведення бізнесу, ефективності влади, безумовно високий рівень соціальних стандартів – співробітництво між Україною та ЄС у багатьох галузях і сферах дає можливість вийти на якісно новий рівень, підвищити рівень життя та добробуту населення України.

Ю. Біленко в статті «Динамічні ефекти створення зони вільної торгівлі України з Європейським Союзом» надає порівняльний аналіз динаміки обсягів товарів між Україною та ЄС³. Досліджуючи розвиток товарної структури експорту та імпорту України в країні ЄС у 2002-2010 рр., автор зазначає, що переважну кількість українського експорту складають капіталомісткі товари стандартної якості (продукція чорної металургії, сировинні товари, тощо) і констатує, що частка промислових виробів за період 2000-2008 рр. зменшилась, але збільшилась частка експорту продовольчих товарів майже в два рази в наслідок енергомістких для України галузей – вітчизняне сільське господарство посідає визначне місце на європейських просторах. Для порівняння, дослідник розглядає взаємини між Україною з Росією. За період 2002 р. до кризового 2008 р. спостерігалось надзвичайно динамічна торгівля з Росією на фоні невеликого обсягу імпорту. Детальний аналіз розвитку експортно-імпортних операцій України з ЄС та Росією дозволяє краще зрозуміти дилему вибору між зоною вільної торгівлі з Європейським Союзом та Митним Союзом з Росією.

Автор статті також розглянув можливі наслідки лібералізації по двох напрямках – внаслідок створення як ЗВТ (зона вільної торгівлі), так і ЗВТ+, у короткостроковій перспективі експорту

¹ Корнійчук, Т. (2011). Особливості політичного й економічного співробітництва Європейського Союзу та України на сучасному етапі. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 98 (2), 109-111.

² Чичкало-Кондрацька, І. (2014). Соціально-економічні наслідки поглиблення інтеграційних процесів між Україною та ЄС. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 119(2), 31-40.

³ Біленко, Ю. (2012). Динамічні ефекти створення зони вільної торгівлі України з Європейським Союзом. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 111(2), 30-39.

з України до ЄС. Стосовно входження України до Митного Союзу, на думку автора, на короткостроковий період дасть економічний ефект в наслідок більш низьких цін на енергоносії, але створення ЗВТ з ЄС створює передумови та можливість виникнення значно більших економічних ефектів від модернізації української економіки у середньо- та довгостроковій перспективах.

Костюченко Я. у статті "Принцип політичної асоціації та економічної інтеграції у двосторонніх відносинах України з Європейським Союзом"¹ досліджує специфіку взаємин між нашою країною та ЄС. Автор спирається на праці В. Муравйова, О. Шпаковича, Н. Мушак, та інших. Основна увага статті присвячена історії економічної співпраці та взаємин між Україною та ЄС до 2013 р.: приєднання України до Світової Організації торгівлі (СОТ) та підготовки до однієї з головних стадій економічної інтеграції – входження до зони вільної торгівлі у 2008 р. та підписання Порядку денного асоціації у 2009 р. з переліком засобів його імплементації, а саме допомога Євросоюзу шляхом обміну досвідом та технікою, поширення інформації та порад щодо гармонізації усіх процесів.

У кінці статті автор зазначає, що останній документ був пріоритетним в оновленому Порядку денному асоціації, прийнятому Радою з питань співробітництва 24 червня 2013 р. та наголошує на те, що згадуваний вище пакет документів дає змогу Україні перейти на перший інтеграційний рівень – на етап створення зони вільної торгівлі.

Стаття «Внутрішні та зовнішні фактори економічних ефектів зони вільної торгівлі України з ЄС» дослідника О. Шниркова, де детально розкрито тему різних методологій досліджень питання². Автор зауважує, що результати таких досліджень часто мають суперечливий характер, таким чином, прийняття рішення щодо участі у розвинених формах міжнародної інтеграції не може бути зведене суто до порівняння ефектів від економічної лібералізації. Посилаючись на аналіз деяких моделей інтеграції, вчений зазначає, що переваги економічної гармонізації з ЄС та введення реформ в Україні є настільки значними, що вони набагато перевищують можливі втрати. Особливу увагу дослідник приділяє розгляду трьох основних сценаріїв лібералізації економічних відносин з ЄС: класична, вузька зона вільної торгівлі (КЗВТ); поглиблена та розширена зона вільної торгівлі (ПЗВТ); митний союз України з ЄС (МС), які мають суттєві позитивні ефекти для економіки України, але, на думку автора, на сучасному етапі найбільш привабливою є поглиблена та поширена зона вільної торгівлі (ПЗВТ), іншими словами, угода про ПЗВТ є важливим фактором реформування української економіки, але тільки за умов активної та ефективної державної економічної політики. Поряд з цим, спеціально розглядається питання наслідків для України та можливої реакції Росії на підписання Україною Угоди про асоціацію з ЄС. Отже, співвідношення позитивних та негативних ефектів від ПЗВТ з ЄС та торговельних обмежень з боку Росії залежатиме від глибини інтеграційних процесів з ЄС, форм реакції Росії, ефективності адаптації української економіки до нових умов торгівлі з основними партнерами.

Бузнар Б. та Сорока І. у статті "Зміна акцентів української політики євроінтеграції від романтизму до виваженого прагматизму"³ описуються основні підстави, чому Україна хоче стати членом Європейського Союзу починаючи з 90-х років ХХ ст. У дослідженні розкриваються позитивні сторони прагматизму, які роблять Україну презентабельною для Європейського Союзу та для Російської Федерації. Особливу увагу Бузнар Б. та Сорока І. звертають на геополітичне розташування нашої країни, на важливість підтримувати зовнішні зв'язки як і зі Сходом, так і з Заходом.

Смирнова К. у статті "Правове регулювання конкуренції в угоді про асоціацію між Україною та ЄС"⁴ стверджує, що конкурентоспроможність – це один з принципів вільної ринкової економіки і тому Україні варто на цей аспект звернути увагу. Дослідниця пояснює, що конкурентне право

¹ Костюченко, Я. (2013). Принцип політичної асоціації та економічної інтеграції у двосторонніх відносинах України з Європейським Союзом. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 115 (2), 86-90.

² Шнирков, О. (2013). Внутрішні та зовнішні чинники ефектів вільної торгівлі України з ЄС. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 113(1), 25-35.

³ Бузнар, Б., Сорока, І. (2011). Зміна акцентів української політики євроінтеграції від романтизму до виваженого прагматизму. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 97 (1), 37-38.

⁴ Смирнова, К. (2013). Правове регулювання конкуренції в угоді про асоціацію між Україною та ЄС. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 115 (2), 145-153.

дозволяє в умовах стрімкого розгортання процесів глобалізації, встановити та врегулювати поведінку суб'єктів господарювання на ринку.

Автор згадує вітчизняних вчених, які досліджували питання антимонопольного законодавства, а саме: Вавілова С., Харченка П., Журика Ю., Когула О., Лук'янець В. та інших.

Особливу увагу у статті було приділено саме історії взаємин України та Європейського Союзу у сфері правового врегулювання починаючи з 2000-х років і закінчуючи 2013 р. У 2001 р. вийшов Закон України "Про захист економічної конкуренції", який можна назвати "першим" законопроектом для зближення України та ЄС в антимонопольній галузі. Цей закон постійно змінювався і останньою правкою на 2013 р. був Порядок звільнення від відповідальності, що був прийнятий Антимонопольним Комітетом України в червні 2012 р. Ці інновації дозволили внести в українське законодавство поняття "leniency policy", відоме в європейській практиці під терміном "політика поблажливості".

Автор, крім історичного екскурсу щодо розвитку конкурентного права, присвячує певний обсяг статті розбору документальної бази. Було проаналізовано Закон України "Про державну допомогу суб'єктам господарювання", який був переданий в серпні 2012 р. до Верховної Ради України. Основними моментами документа є надання Антимонопольному Комітету України більших повноважень, а саме призначення уповноваженим органом у сфері державної допомоги.

Крім цього документу, було проаналізовано Угоду про партнерство та співробітництво й декілька двосторонніх актів щодо взаємин між Україною та Євросоюзом (План дій та Порядок денний асоціації). Особлива увага була приділена Частині 10 Угоди, яка була присвячена саме питанням конкуренції. Розділ складався з двох пунктів: антитрестівське регулювання і державна допомога. Дослідник виділяє не тільки основні рекомендації, закріпленні у документі, а й практичні і економічні чинники, які можуть негативно вплинути на торгівельну лібералізацію: угоди та узгоджені дії між підприємствами, метою або наслідком яких є недопущення, усунення, обмеження чи суттєве послаблення конкуренції; зловживання домінуючим положенням; концентрація суб'єктів господарювання, наслідком якої є монополізація чи значне обмеження конкуренції на ринку.

В кінці дослідження, автор стверджує, що така гармонізація антимонопольних процесів є однією з основних ланок наближення до норм іншої правової системи (в цьому випадку, до європейської). Такий процес модернізує законодавство України, що, у свою чергу, є позитивним моментом і дозволяє краще співпрацювати з Європейським Союзом.

Муравйов В. у статті "Екстратериторіальна дія права Європейського Союзу у правопорядках третіх і Угоди про асоціацію"¹ висвітлюються теоретичні та практичні питання екстратериторіальної дії законодавства ЄС на основі угод про асоціацію третіх країн з Європейським Союзом, аналізуючи це питання не тільки завдяки документам, а й по працям Костюченка Я., Мушака Н., Хілліона К. Так, як завдяки підписанню угод про асоціацію створюються можливості для впливу європейського права на законодавчу систему асоційованих країн, розбір цих аспектів є важливим. Особливо, якщо враховувати той факт, що парафована у 2013 р. Угода про асоціацію між Україною та Європейським Союзом відноситься, за словами автора, до нового покоління угод ЄС про асоціацію з третіми країнами, бо має бути укладена після набрання чинності Лісабонськими редакціями Римського і Маастрихтського договорів.

Угода про асоціацію регулює такі сфери: захист права на інтелектуальну власність, статистика, енергетика, транспорт, промислова та підприємницька політика, трудові та соціальні відносини, комунікації, фінансові послуги, протидія незаконному обігу наркотиків, боротьба зі злочинністю, корупцією та тероризмом, правова співпраця, митна справа, інвестиції, заснування кампаній, управління державними фінансами, охорона навколишнього середовища.

У висновку дослідник зазначає, що розповсюдження права Євросоюзу та його практики дозволять реформувати внутрішньополітичний устрій за для інтеграції України до Європейського Союзу.

Крім питання екстратериторіальної дії законодавства Європейського Союзу, Муравйов В. у 2014 р. розглянув варіативність виконання пунктів договору у своїй статті "Способи імплементації угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом"². Аналіз основних моментів

¹ Муравйов, В. (2013). Екстратериторіальна дія права Європейського Союзу у правопорядках третіх і Угоди про асоціацію. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*, 177 (1), 61-73.

² Муравйов, В. (2014). Способи імплементації Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом. *Вісник Львівського університету. Серія міжнародні відносини*, 4 (2), 8-14.

485 статей, з яких складається Угода про асоціацію, автор систематизує і подає у зрозумілому вигляді, що дозволяє використовувати наукову роботу, як довідник по джерелу.

У кінці статті Муравйов В. зазначає, що не дивлячись на те що, документ регулює значний масив галузей (енергетика, статистика, фінансові послуги, тощо), існують ще питання правового механізму реалізації актів органів асоціації і важливість розробки цього моменту для України.

Комунікація між Україною та ЄС розкривається у статті Зараби І. "Правові аспекти співробітництва України з Європейським Союзом у розвитку інформаційного суспільства"¹. Спираючись на праці таких дослідників, як: Ю. Базанов, В. Брижко, Н. Белоусова, О. Голобуцький, М. Коваль, Є. Макаренко, Н. Маснюк, В. Цимбалюк, О. Шевчук, М. Швець та інші, автор ставить собі за мету проаналізувати сучасні та перспективні правові аспекти співробітництва України з Європейським Союзом у галузі розвитку інформаційного суспільства.

Костюченко Я. у статті "Основні елементи та особливості угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (у порівняльному аспекті)"² для кращого і всебічного аналізу, крім українсько-європейського документа, використовує раніше укладені грузино-європейські та молдавсько-європейські угоди про асоціацію. Порівнюючи їх, автор виділяє певні особливості взаємин між Україною та ЄС: Україна націлена модернізувати свою законодавчу систему для кращої адаптації у відносинах з Європейським Союзом. Тобто відбувається комплексна програма пристосування секторальних законодавчих та нормативних актів України до відповідних стандартів ЄС, що дозволяє покращити умови торгівлі між Україною та ЄС.

У дослідженні особливе місце зайняв аналіз певних положень законодавчих актів: статті 262-280 та 322 Угоди про асоціацію між Україною та ЄС, 217 ДФЄС (Договір про функціонування Європейського Союзу), 37ДФЄС, тощо.

Таким чином, вітчизняні дослідники детально аналізують економічні та політичні фактори асоціації України з Європейським Союзом, набуття Україною повноправного членства в ЄС, звертають увагу не тільки на основні аспекти асоціації Україна-ЄС, на розбір переваг і ризиків, а й розкривають теоретичні засади економічних та правових аспектів асоціації, що допомагає всебічно зрозуміти стан міждержавних взаємин на сучасному етапі розвитку міжнародних відносин.

References:

1. Bilenko, Yu. (2012). Dynamichny efekty stvorennya zony vilnoyi torhivli Ukrayiny z Yevropejskym Soyuzom [Dynamic effects of establishing a free trade zone between Ukraine and the European Union]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Actual problems of international relations], no. 111(2), 30-39 [in Ukrainian].
2. Borysenko, O. (2011). Perspektyvy Ukrayiny shchodo vstupu do YeS: ekonomichnyy aspekt [Ukraine's prospects for joining the EU: the economic aspect]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Actual problems of international relations], no. 97 (1), 35-36 [in Ukrainian].
3. Buzunar, B., Soroka, I. (2011). Zmina aktsentiv ukrajinskoyi polityky yevrointegratsiyi vid romantyzmu do vyvazhenoho prahmatyzmu [Changing the emphasis of the Ukrainian policy of European integration from romanticism to well-balanced pragmatism]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Actual problems of international relations], no. 97 (1), 37-38 [in Ukrainian].
4. Chychkalo-Kondracka, I. (2014). Socialno-ekonomichni naslidky pohlyblennya intehratsijnykh procesiv mizh Ukrayinoyu ta YeS [Socio-economic consequences of deepening of integration processes between Ukraine and the EU]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Actual problems of international relations], no. 119(2), 31-40 [in Ukrainian].
5. Korniyuchuk, T. (2011). Osoblyvosti politychnoho y ekonomichnoho spivrobitnytstva Yevropeyskoho Soyuzu ta Ukrayiny na suchasnomu etapi [Features of political and economic cooperation of the European Union and Ukraine at the present stage]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Actual problems of international relations], no. 98 (2), 109-111 [in Ukrainian].
6. Kostyuchenko, Ya. (2013). Pryntsyyp politychnoyi asotsiatsiyi ta ekonomichnoyi intehratsiyi u dvostoronnikh vidnosynakh Ukrayiny z Yevropeyskym Soyuzom [Principle of political association and economic integration in the bilateral relations of Ukraine with the European Union]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Actual problems of international relations], no. 115 (2), 86-90 [in Ukrainian].
7. Kostyuchenko, Ya. (2016). Osnovni elementy ta osoblyvosti uhody pro asotsiatsiyu mizh Ukrayinoyu ta Yevropeyskym Soyuzom (u porivnyalnomu aspekti) [The main elements and specifics of the Association

¹ Забара, І. (2016). Правові аспекти співробітництва України з Європейським Союзом у розвитку інформаційного суспільства. *Журнал європейського і порівняльного права*, 3, 28-42.

² Костюченко, Я. (2016). Основні елементи та особливості угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом (у порівняльному аспекті). *Журнал європейського і порівняльного права*, 4, 31-38.

- Agreement between Ukraine and the European Union (in the comparative aspect)]. *Zhurnal yevropeskoho i porivnyalnoho prava* [Journal of European and Comparative Law], no. 4, 31-38 [in Ukrainian].
8. Muravyov, V. (2013). Ekstraterytorialna diya prava Yevropeyskoho Soyuzu u pravoporyadkakh tretikh i Uhody pro asotsiatsiyu [Extraterritorial action of the law of the European Union in the rule of law of the third and the Association Agreement]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Actual problems of international relations], no. 177 (1), 61-73 [in Ukrainian].
 9. Muravyov, V. (2014). Sposoby implementatsiyi Uhody pro asotsiatsiyu mizh Ukrayinoyu ta Yevropeyskym Soyuzom [Methods of implementing the Association Agreement between Ukraine and the European Union]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya mizhnarodni vidnosyny* [Visnyk of Lviv University. Series of international relations], no. 4 (2), 8-14 [in Ukrainian].
 10. Shnyrkov, O. (2013). Vnutrishni ta zovnishni chynnyky efektyv vilnoyi torhivli Ukrayiny z YeS [Internal and external factors of the effects of free trade of Ukraine with the EU]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Actual problems of international relations], no. 113(1), 25-35 [in Ukrainian].
 11. Smyrnova, K. (2013). Pravove rehulyuvannya konkurentsiyi v uhodi pro asotsiatsiyeyu mizh Ukrayinoyu ta YeS [Legal regulation of competition in the Association Agreement between Ukraine and the EU]. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn* [Actual problems of international relations], no. 115 (2), 145-153 [in Ukrainian].
 12. Zabara, I. (2016). Pravovi aspekty spivrobitnytstva Ukrayiny z Yevropeyskym Soyuzom u rozvytku informatsiynoho suspilstva [Legal aspects of cooperation between Ukraine and the European Union in the development of the information society]. *Zhurnal yevropeskoho i porivnyalnoho prava* [Journal of European and Comparative Law], no. 3, 28-42 [in Ukrainian].